

KNJIŽEVNOST.

Zgodovina slovenskega naroda, spisal dr. Josip Gruden. 4. zv., 1914, str. 529—688. — Leta 1910. je izdala Mohorjeva družba prvi zvezek slovenske zgodovine izpod peresa dr. Josipa Grudna, leta 1912. je izšel drugi zvezek, naslednjega leta pa tretji. V teh treh zvezkih je na 528 straneh opisana naša preteklost od prvih zgodovinskih časov pa do konca srednjega veka. Za leto 1914. nam je Mohorjeva družba poklonila četrti zvezek Grudnove zgodovine, ki nam opisuje turške boje v 16. stoletju po naši domovini in pa razširjanje luteranstva med našimi predniki. Večina članov Mohorjeve družbe so preprosti ljudje kmetijskega stanu, katerim ugajajo slike domačih krajev, oseb in stvari. Zato je dobro, da je v imenovani knjigi med tekstom mnogo primernih podob. Večina čitateljev bo najprej te pregledala in šele potem začela čitati knjigo. — Na strani 544—566 nam je pisatelj podal kratko zgodovino in krajepis ogrških Slovencev ter med tekst uvrstil več primernih slik. Zato mu bodo gotovo hvaležni naši rojaki onkraj Mure. Taki spisi bi utegnili pomnožiti število članov med njimi ter zanimanje za slovenske knjige. — V drugi polovici četrtega zvezka je opisano, kako se je luteranstvo širilo po Slovenskem. Dr. Gruden je to tem laže storil, ker je o zgodovini protestantovstva po Slovenskem priobčil že več razprav po drugih knjigah ter v ta namen porabil deloma tudi nenatisnjene vire. Kdor se je pečal s starejšo slovensko slovstveno zgodovino, ga bodo posebno zanimale slike, ki nam kažejo, kake so bile naše prve slovenske knjige. Gospodu pisatelju želimo zdravja in dobre volje, da nam bo v naslednjih zvezkih z isto marljivostjo opisal našo zgodovino do najnovejših časov.

Dr. Fr. Kos.

»**Janko Kersnik, njega delo in doba.**« Ocena. Spisal dr. Dragotin Lončar. Ponatis iz »Vede«. Gorica 1914. (II.) 3—29 (III.) str.

Lončarjeva ocena Prijateljeve monografije o Kersniku je ocena prav posebne vrste. V obliki referata je pravzaprav samostojna razprava, le da se po vnanje drži v glavnem Prijateljevega dela. Pri tem dr. Lončar izpopolnjuje Prijateljevo sliko časa z novimi podatki bodisi iz korespondence dr. Jos. Vošnjaka, ki jo ima na razpolago in v varstvu (deloma jo je že objavil v »Naših Zapiskih«), bodisi iz sodobnega časopisja, zlasti iz »Slovenskega Naroda«, »Rimskega Katolika« in »Slovenskega Sveta«, zraven pa popravlja tudi nekatere važnejše Prijateljeve pomote.

Popravki in dopolnila se nanašajo povečini na socialno življenje. Tako ugovarja dr. Lončar dr. Prijatelju, ki trdi, da nemški liberalizem ni imel zmisla za gospodarska vprašanja, in popravlja, da je imel celo mnogo zmisla zanje, seveda s t ali š č a k a p i t a l a, da pa ni poznal (bolje: ni hotel poznati) skrbi malega človeka. S tem je obenem popravljen tudi Prijateljeva trditev, ki sem jo grajal tudi jaz, da je bilo zavezništvo nemškega liberalizma s kapitalizmom in mančestrstvom samo »obdolžitev« (str. 3.; Prijatelj, Kersnik, II., str. 3.; ocena v D. S. 1914, 373.). Dr. Lončar popravlja deloma tudi Prijateljevo hvalo Križmanovega predavanja »O razvoju človeškega dela«, ker »vsebuje konec orto-

doksní gospodarski liberalizem, ki je neresničen in krivičen. Križman namreč trdi, da je sedaj v dobi pare človek sam kriv, če ga tare nadloga« (str. 8, Kersnik 98).

Enako dopolnila. Dr. Lončar naglašá nastop slovenskih poslancev v Taafejevi službi, posebno Tonklija kot poročevalca pri sklepanju protisocialističnih zakonov (str. 9—10) ter opozarja na ironijo usode, da je Taafejevo volilno reformo, ki bi bila prinesla Slovincem koristi, pomagal vreči ravno slovenski poslanec (bolje: poslanec Slovencev) nemški grof Hohenwart. Istega značaja so tudi kratki podatki o početkih češke stranke realistov ter o Masaryku, ki je bil učitelj tudi dr. Lončarja. Zanimiva pa je posebno Lončarjeva ilustracija za potrebo socialnega dela pri nas v osemdesetih letih (Lončar misli na socialistično organizacijo slovenskega delavstva). Poroča namreč o Windischgrätzovi interpelaciji na poljedelskega ministra (z dne 22. januarja 1880), ki graja sramotne razmere v idrijskem državnem rudniku. Dočim so prej služili delavci po 50—70 krajcarjev na dan in so smeli pasti svojo govejo živino po cesarskih gozdih (od 1544 do 1871), so začeli nato plače tako zniževati, da so dobivali tedaj odrasli delavci po 25—40 kr., mladostni pa 15 kr., a paša se jim je vzela; razen tega so grozili domačim delavcem, da jih odslove in pokličejo tujce in res opekarji in zidarji so bili Italijani, plačani po 1 gld. 50 kr. na dan (str. 10—11).

Le malo drugačnega značaja je najboljše Lončarjev popravek, tisti namreč, ki popravlja Prijateljevo mnenje o brezdomovinstvu Mahničevem, ker tudi ta zadeva je s socializmom le v stiku, in sicer toliko, kolikor bi očitek »brezdomovinstva«, vržen proti zastopniku vesoljne cerkve, padel tudi na mednarodni socializem (prim. str. 17). Zanimivo pa je vsekakor, da je njegovo načelno stališče usposobilo socialista, da je objektivno presodil to vprašanje, dočim zastopnik istotako mednarodne »Svobodne misli«, dr. Prijatelj, tega ni bil zmožen. Pač menda, ker zastopa socializem, teoretično vsaj, princip altruizma, a svobodomiselstvo, še zmeraj v okovih starega liberalizma, princip egoizma.

Na podlagi Mahničevih člankov »Pamet in sv. pismo o narodnosti« (Rimski Katolik I.) in »Deset poglavij iz narodnostnega katekizma« (R. K. VII.)¹ analizira dr. Lončar njegovo narodnostno izpoved (14—17) in mu, posebno tudi v presojevanju »absolutne narodnosti«, pritrjuje, »čeprav morebiti prihajamo do istih zaključkov vsak po drugi poti« (str. 17). Mahničevim naukom o razmerju narodnosti do države pa ne pritrjuje docela. Trditvi, »da je rušenje prestolov in držav v imenu narodnosti zločin« (R. K. I. 181), priznava le relativno upravičenost. Izpopolnjuje jo (str. 17—20) na podlagi Mahničeve razprave »Meje državne oblasti« (R. K. VI.) ter razprav dr. Pavlice »Svoboda in oblast ljudstva« (R. K., VI., 424—439) in njega nadaljevanja »Volilna pravica« (R. K., VII., 25—35), v katerih se razpravlja tudi o pravici samo-

¹ V moji oceni D. S. 1914, 376. op., popravi v 3. vrsti tiskarski pogrešek »III.« v pravilni VII.